



РІЧКИ ТА РІЧКОВІ БАСЕЙНИ. МОРФОЛОГІЯ ТА МОРФОМЕТРІЯ РІЧКОВОГО БАСЕЙНУ

- 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ**
 - 2. ВОДОДІЛИ. БАСЕЙН РІЧКИ. ВОДОЗБІР**
 - 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РІЧКОВИХ БАСЕЙНІВ**
 - 4. РІЧКОВА ДОЛИНА І РУСЛО РІЧКИ**
 - 5. ПОВЗДОВЖНІЙ ТА ПОПЕРЕЧНИЙ ПРОФІЛЬ РІЧКИ**
- 

Річка - водний потік (водотік), що протікає в природному руслі і живиться водами поверхневого та підземного стоку свого басейну. До річок відносять лише постійні і відносно великі водотоки з площею басейну не менше 50 км².

За розміром, водні потоки поділяються на:

- „великі” – площа басейну $> 50\ 000$ км²; довжина (понад 1000 км);
- „середні” - площа басейну - (2000-50 000 км²); довжина - (200-1000 км);
- „малі” - площа басейну - < 2000 км²(3000 км²); довжина - (до 200 км);
- „струмки” - площа басейну - до 50 км²; довжина - (менше 10 км).



НАЙБІЛЬШІ РІЧКИ СВІТУ



Амазонка – найдовша річка світу

Ніл– найдовша річка Африки



**Міссісіпі– найдовша річка
Пн. Америки**



**Дніпро – найдовша
річка України**



**Хуанхе або жовта
річка Китаю**

Річки можуть впадати в океани, моря або озера.

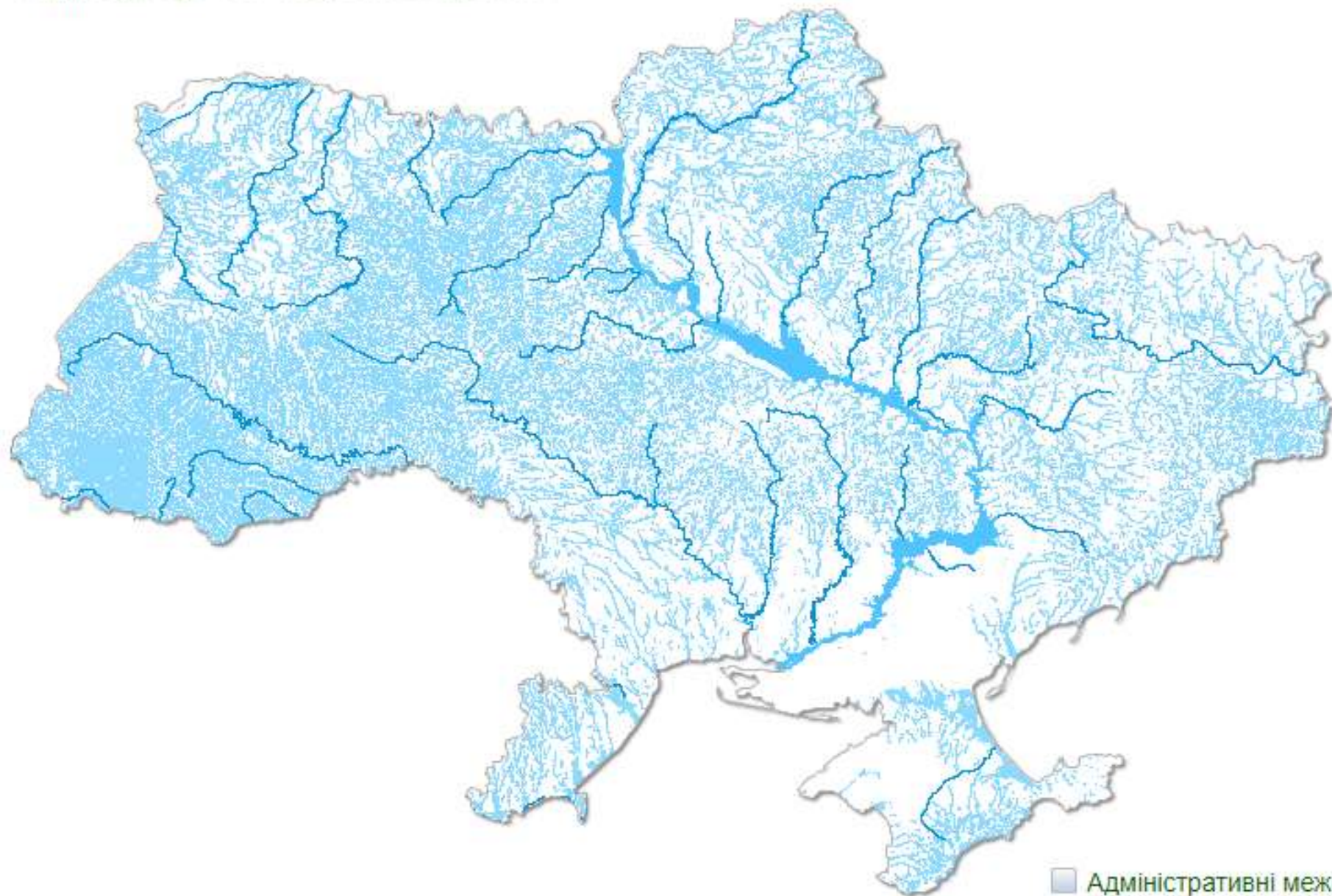
Річка, що впадає в один з таких водних об'єктів, називається *головною*, а річки, які впадають в неї — *притоками*.

Сукупність усіх річок, котрі скидають свої води через головну річку в океан, море чи озеро, називається *річковою системою або річковою сіткою*.

Річки, озера, болота, яри певної території складають *гідрографічну сітку* цієї території.

Отже, річкова сітка є частиною гідрографічної сітки.

Гідрографічна мережа України



Річкова система
характеризується:

*довжиною річок,
їх звивистістю
(покрученістю)
густотою річкової
сітки.*

На території України
виділяють 9 основних
річкових систем.

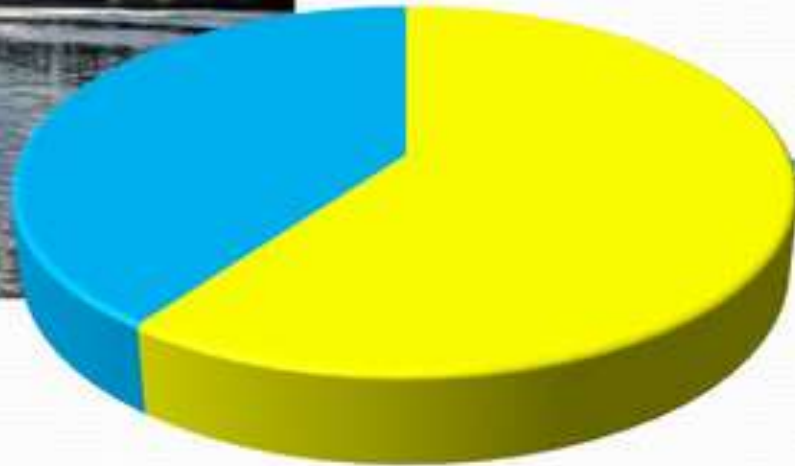
Найбільші з
них: Дніпро, Дунай, Дністе
р, Південний
Буг, Сіверський Дінець.



Головна річка зі всіма її притоками утворює **річкову систему**, яка характеризується густотою річкової мережі. Поверхня суходолу, з якої річкова система збирає свої води, називається **водозбором**, або басейном річки.



БАСЕЙН ДНІПРА



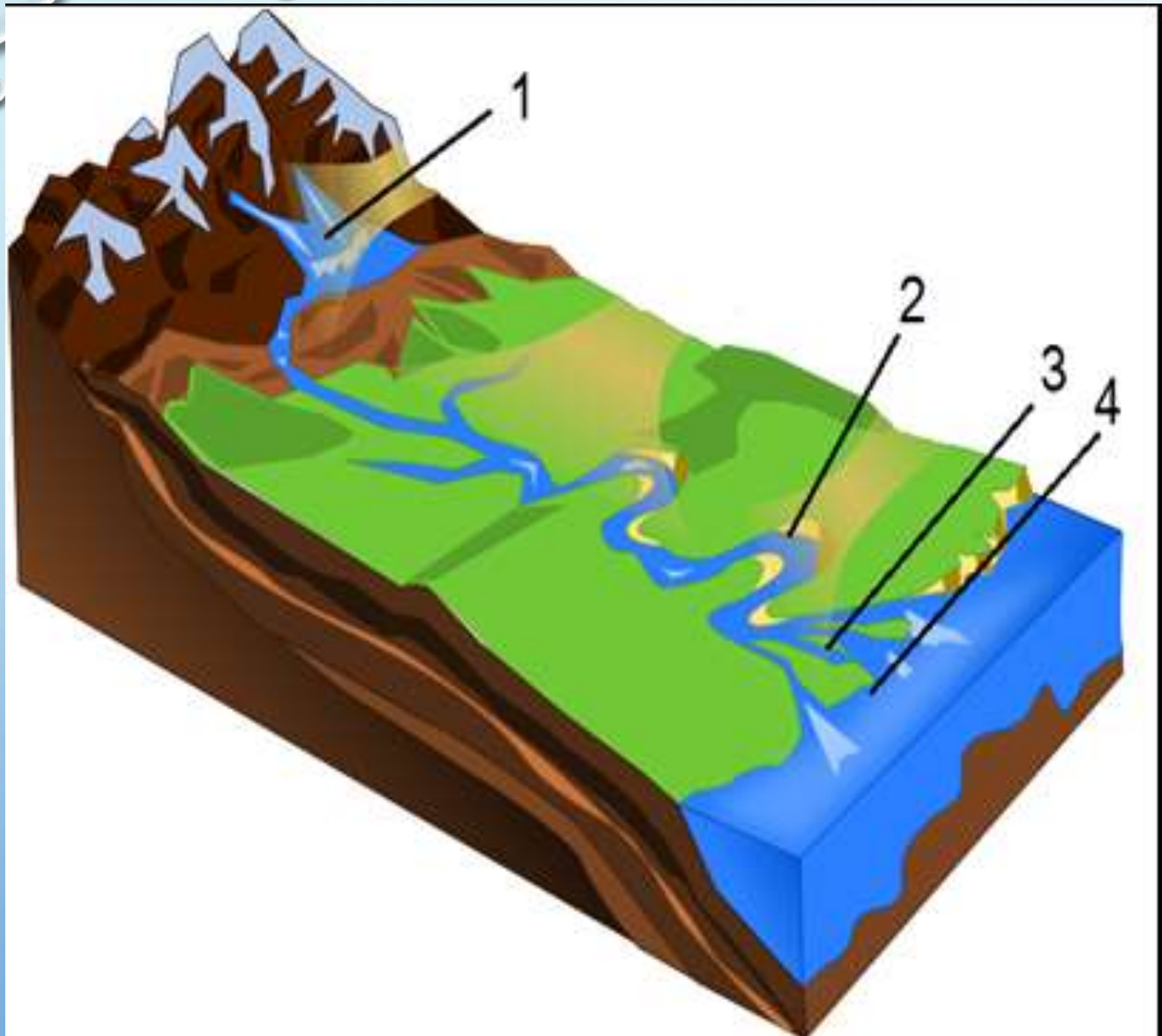
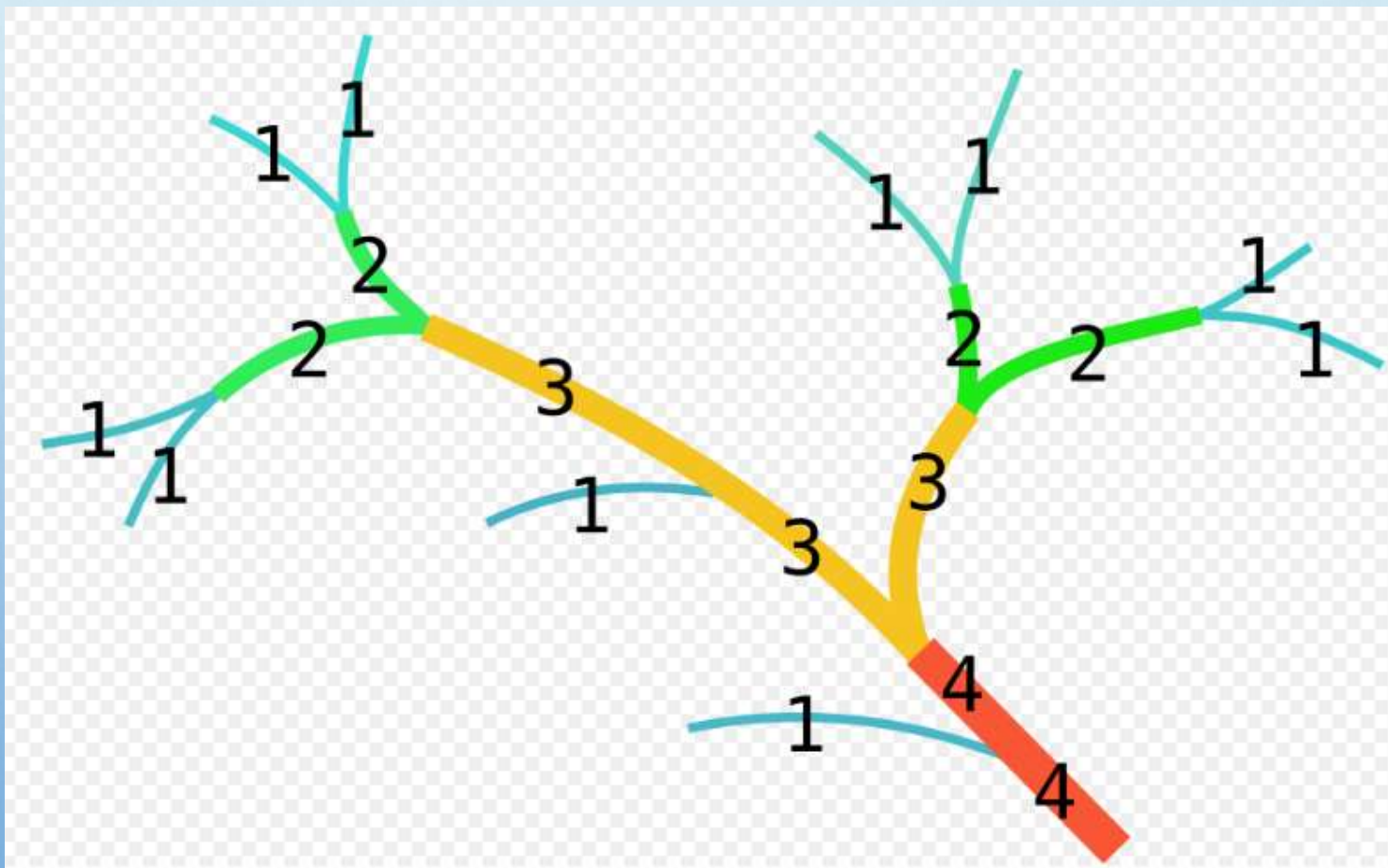


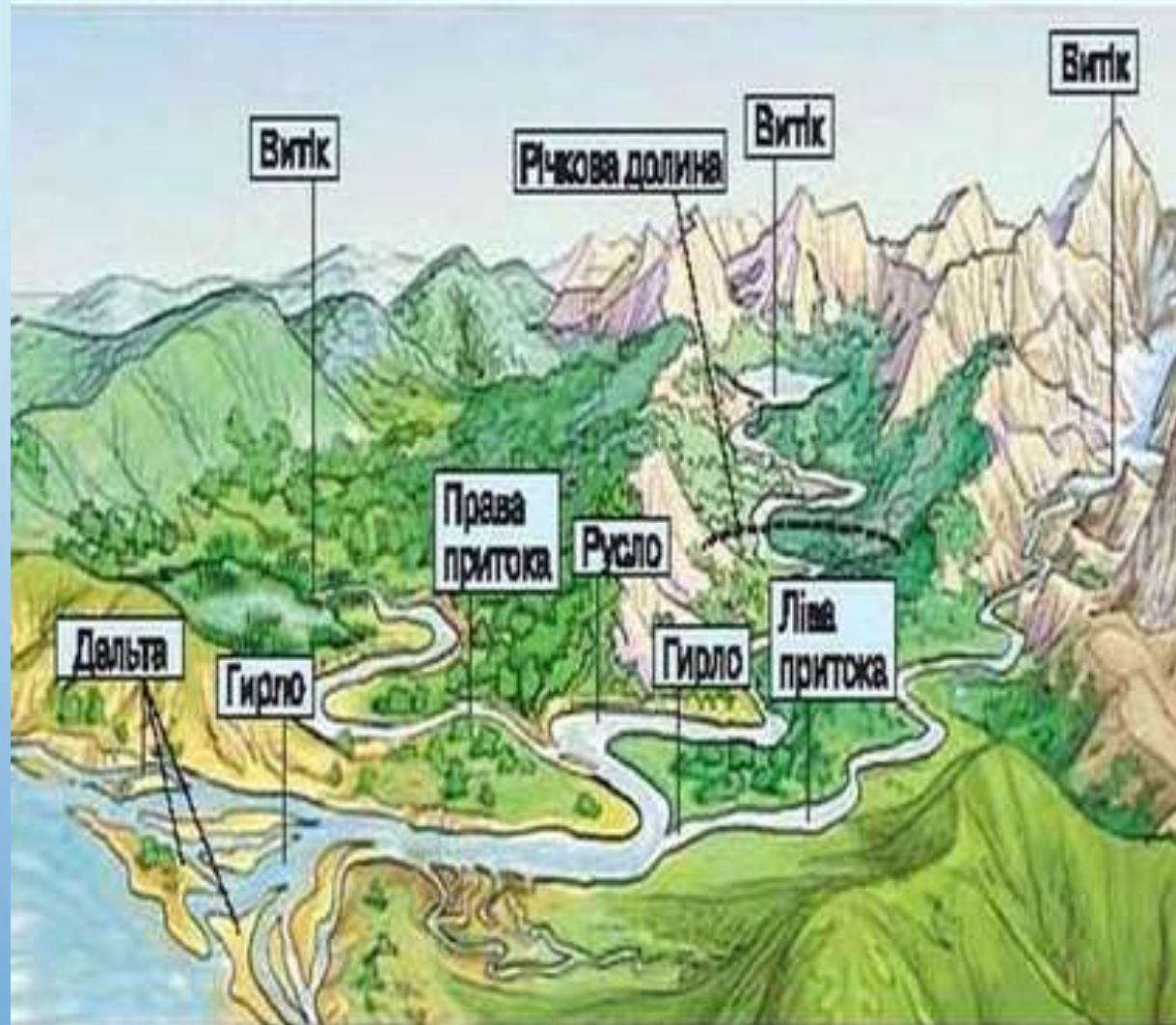
Схема річки:
1 – витік, 2 – меандр,
3 – дельта, 4 – гирло

За порядком притоків: річкові притоки бувають різних порядків (класів): річки, що впадають безпосередньо в *головну річку* – це *притоки першого порядку*; річки, що впадають в притоки першого порядку, – це *притоки другого порядку* тощо.





ЕЛЕМЕНТИ РІЧКИ



Частини річки:

Витік – початок річки (може бути джерело, болото, льодовик тощо).

Гирло – кінець річки, де вона впадає в іншу річку, озеро, море тощо.

Русло – заглиблення у річковій долині, по якому постійно течуть води річки.

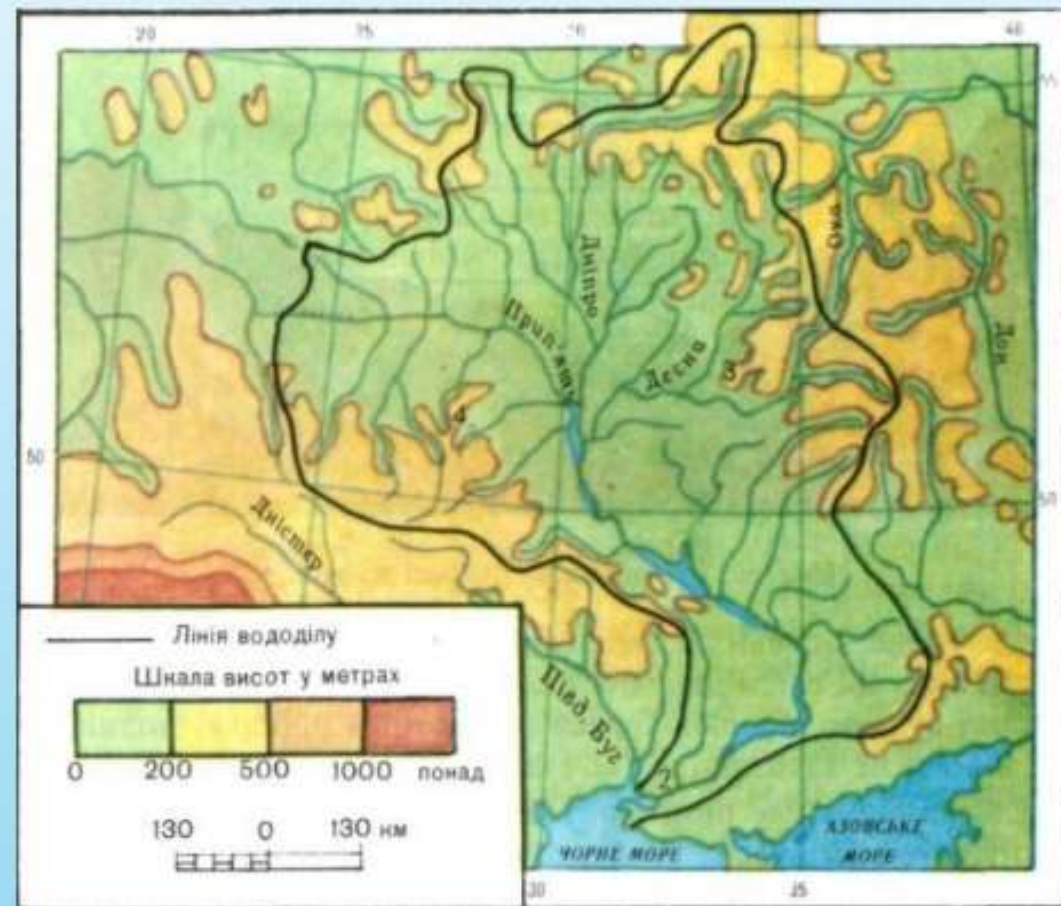
Річкова система — головна річка з притоками.

Річкова долина — пониження від витоків до гирла, по якому тече річка.

Дельта – рівнина в пониззях річки, створена наносами річки та порізана протоками.

Притоки збирають воду в головну річку іноді з дуже великої місцевості.

Територія з якої річка збирає свої води називається – **басейном річки**.



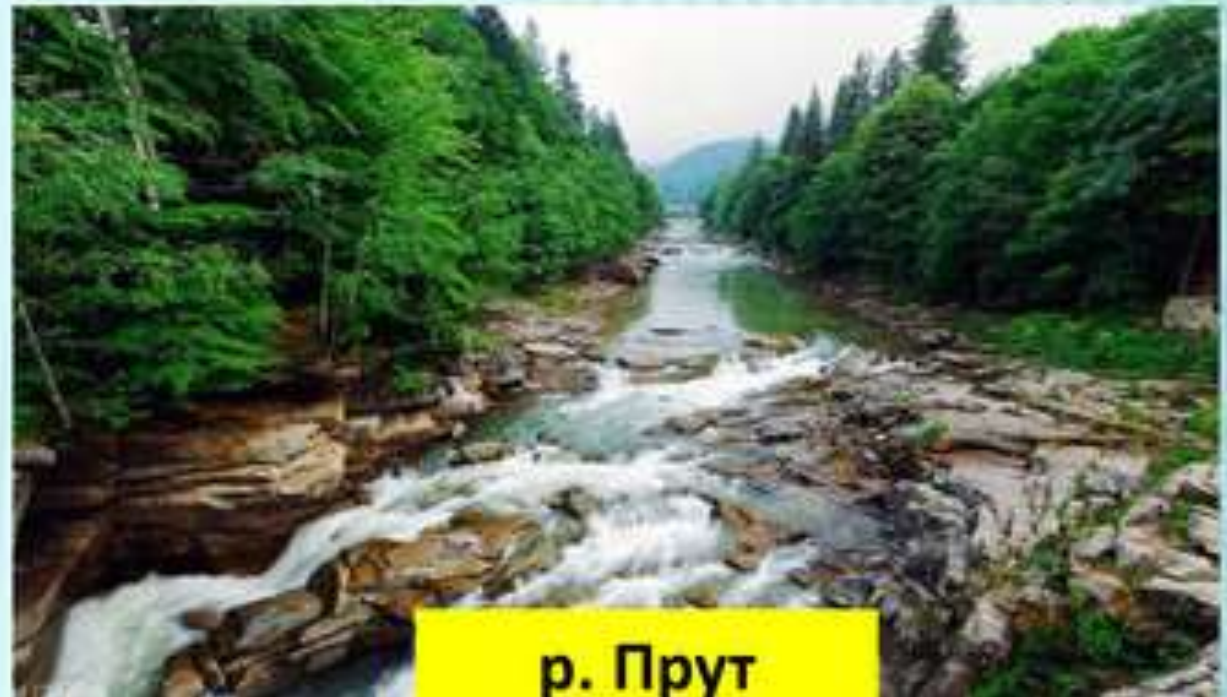
Класифікація річок за рельєфом місцевості, якою вони протікають

Рівнинний



Картина Тараненко О.К . «Річка Обіточна », 2008 р.

Гірський



р. Прут

РІЧКИ ЗА ХАРАКТЕРОМ ТЕЧІЇ

ГІРСЬКІ	РІВНИННІ
Швидкий потік	Спокійна течія
Вузька долина	Широка долина
Річище пряме	Звивисте річище
Мілкі	Глибокі
Багато водоспадів, порогів	



Фази водного режиму

У водному режимі річок упродовж року виділяють періоди: [межень](#), [повінь](#), паводок.

Повінь — високий і тривалий підйом рівня води в річці, який супроводжується затопленням заплави. Спостерігається щороку в один і той же сезон. Під час повені річки мають найбільшу водність, на цей період припадає найбільша частина стоку за рік. У помірних широтах повінь зумовлена весняним таненням снігового покриву, накопиченого взимку. На річках, що мають живлення з гірських льодовиків, повінь настає влітку, під час танення льодовиків.

Межень — найнижчий рівень води в річці. Під час межені витрата води в річці незначна, головне джерело живлення — підземні води. В помірних широтах буває літня й зимова межені.

Паводок — швидке, але короткочасне підняття рівня води в річці. На відміну від повені паводки виникають нерегулярно, зазвичай через інтенсивні дощі.

Наводнення — затоплення місцевості в результаті підйому рівня води в річках в результаті інтенсивних дощів, бурхливого танення снігу, вітрового нагону води в морських гирлах річок, яке завдає матеріальної шкоди і може призводити до загибелі людей. Можливе в будь-яку пору року. Характеризуються значним підйомом рівня води і відсутністю періодичності. Для захисту від наводнень будують [дамби](#).

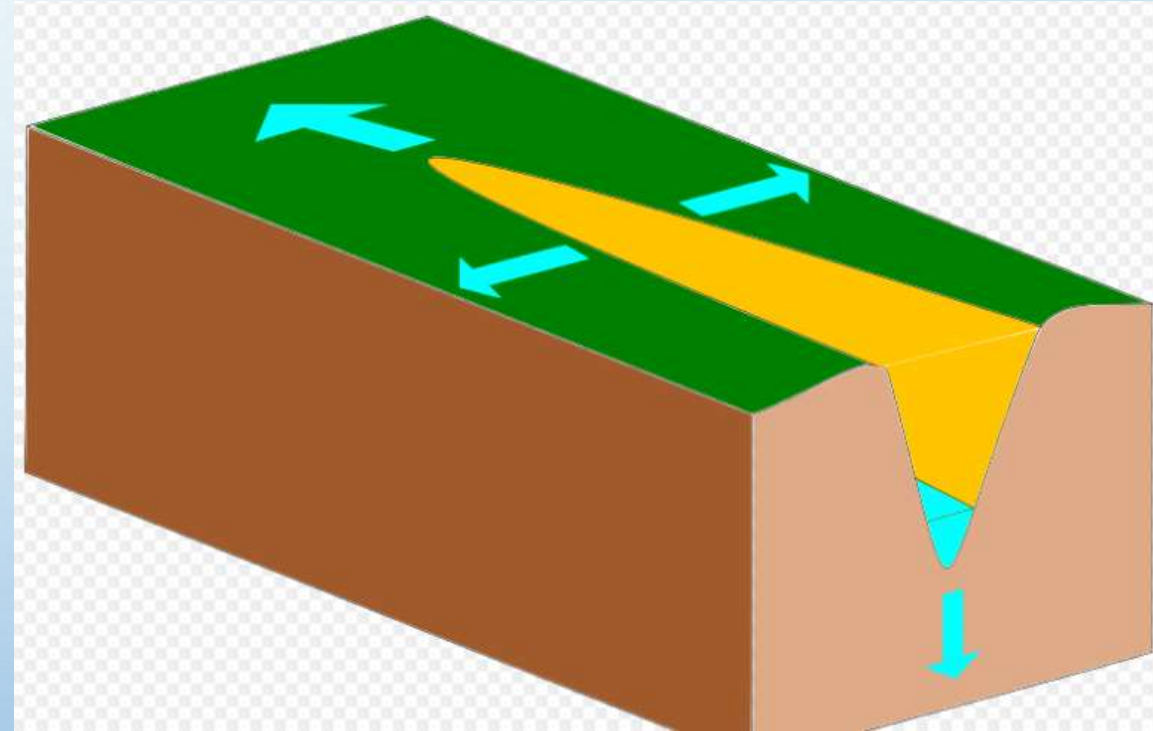
Річкова ерозія

Річки є однією з могутніх екзогенних (зовнішніх) сил Землі. На земній поверхні річки виконують три види роботи: руйнування, перенесення та відкладення гірських порід. Руйнівна робота річок називається річковою ерозією. У ході цієї діяльності річка розмиває, розширює й поглиблює річкову долину. Процес ерозії узалежнений від нахилу поверхні, по якій тече річка: чим більший нахил поверхні, тим швидше йде процес ерозії. Тому гірські річки мають глибокі та вузькі річкові долини, а рівнинні (де похил менший) — неглибокі річкові долини.

По всій течії річки відбувається перенесення твердих частинок, які відкладаються на завороті річок, а в окремих річках — у гирлі, утворюючи дельту річкову. Протилежністю дельті є естуарій — однорукавне, лійкоподібне гирло річки, що розширюється в бік моря.

Тверді речовини становлять значну частину водного потоку. Весь твердий матеріал, що переносить річка, називається твердим стоком. Від об'єму твердого стоку залежить мутність води.

*Діаграма, що показує три напрямки
річкової ерозії: поздовжній,
поперечний і вертикальний*



Річки використовують:

- як джерело води питної;
- як засіб розмежування територій між країнами — з одного боку, як територія співпраці сусідніх країн — з іншого (транскордонні річки);
- як джерело відновлюваної енергії (в давнину — водяні млини, пізніше — ГЕС, ГАЕС);
- як джерело добування їжі (рибальство);
- для транспортних цілей;
- для зрошення сільськогосподарських угідь;
- рекреації.

Береги річок з найдавніших часів використовуються як місця розселення людини і як засіб позбавлення від стічних вод та відходів.

Управління річками — це здійснення заходів з метою захисту від руйнівної діяльності річок та їх використання для потреб людини. Для цього споруджують гідротехнічні споруди: греблі (для управління потоком, зберігання води або отримання енергії); дамби (для запобігання затопленню заплави під час паводків); канали (для з'єднання річок, перекидання води або навігації). Також здійснюють регулювання русла річки з метою поліпшення навігації або його спрямлення для збільшення витрати води.

Управління річками — безперервна діяльність, адже з часом канали замулюються, шлюзові механізми зношуються, у греблях і дамбах утворюються тріщини, які призводять до руйнації. Все частіше управління річками направлене на збереження довкілля, оскільки це має вирішальне значення для збереження біорізноманіття регіонів і світу в цілому. З'явилося поняття ревіталізації річок — відновлення водотоків або ж певних їхніх ділянок на рівні періоду часу існування річки, що передував індустріальному освоєнню регіону.